

V e g y e s e k.

Az Erdélyi Múzeum-Egylet 1887. márczius 31-én tartott közgyűléséből:
a természetrajzi osztályok jelentései.

I. Állattani osztály.

Tekintetes közgyűlés!

Az állattani gyűjtemények a m. évi gyarapodásáról s az ezen gyűjtemény-tárban az 1886-ik év folyamában végzett munkálatokról van szerencsém jelentésemet a következőkben tisztelettel előterjeszteni.

A gyűjteménytár a lefolyt évben a mellékelt részletes kimutatás szerint 56 darabbal gyarapodott, melyek közül 27 darab kitömött madár, 15 darab madártojás, a többi pedig vázrész és szeszenben conservált készítmény. Ezen tárgyak közül 4 darab külföldi madár Veress Ferencz úr, 3 darab Zachár János úr, 1 darab tűzoktójas pedig dr. Haller Károly t. tanár úr ajándéka, melyekért fogadják ezennel a szives ajándékozó urak egyletünk őszinte köszönését. A többi tárgy a gyűjteménytár őrségének gyűjtése.

A személyzet főfeladatát ez évben is a felszaporodott gyűjtemény jó karban tartása képezte. E mellett az igazg. választmány megbízásából Klir János őrségéd úr a tavasszal négy hétre terjedő gyűjtő-kirándulást tett a Sárreitre, kiválólag vízimadarak gyűjtése tüzetvén ki feladatául. A gyűjtés eredménye a rendkívül kedvezőtlen időjárás miatt felette gazdagnak nem mondható ugyan; mindennek daczára azonban általa gazdagodott gyűjteményünk 23 fajhoz tartozó, gyűjteményünkben eddigelé részben hiányzott, részben hiányos példányok által képviselt ritkább madárral és tojással; sikerült továbbá ez alkalommal Klir János úrnak a ritka *Apus productus*nak, mely eddigelé hazánkból csak Budapest környékéről volt ismeretes, új lelőhelyét felfedeznie.

Ugyancsak az igazg. választmány engedélyével s a m. k. földtani intézet költségén az őrségéd úr a nyár folytán ásatásokat eszközölt az Oncsászi barlangban, melynek az egyletünket érdeklő eredménye az lón, hogy az *Ursus spelaeus*nak több év előtt összeállított hiányos csontvázát teljesen ki lehetett egészíteni, úgy hogy ezen szép ősvilági csontváz jelenleg a maga nemében ritkítja párját.

Az állattani gyűjteménytárnak rég érzett hiányát képezte a teljes szakcatalogus hiánya, mi miatt a nagy gyűjteményben, mely ez idő szerint 21,918 szám alatt részben a catalogus különböző fejezetei alatt többszörösen bejegyzett állatfajra terjed, tényleg csak a gyűjteményt évek óta kezelő személyzet tudhatta magát tájékozni. Ezen hiányon segítő az igazgató választmány ily, a darab-

számot, lelőhelyet s beszerzési módot feltüntető szakkatalogus elkészítését határozta el, mely fáradságos, hosszadalmas s szakavatottság kívánó munkára dr. Daday Jenő úr volt szives vállalkozni, s ezen munkát hat hónap alatt be is fejezte, úgy hogy jelenleg az egész gyűjteményünk katalogizálva s minden darabunk számozva van s az egész gyűjteményt bárki is könnyen áttekintheti s benne, valamint tartalma és értéke iránt magát azonnal tájékozhatja.

A tekintetes közgyűlésnek

Kolozsvárt 1887. márcz. 30-án

alázatos szolgálja

Dr. Entz Géza,

egyet. nyilv. tanár.

mint az állatgyűjtemény főőre.

A gyűjtemény 1887. évi gyarapodásának kimutatása.

A) Adományok.

2 darab	Emberiza sp.	♂ ♂	Veress Ferencz úr adománya.
2 "	Motacilla sp.	♂ ♂	Zachar János "
1 "	Sialis sp.	♀	Zachar János "
1 "	Loxia sp.	♂	Veress Ferencz "
1 "	Spermestes sp.	♂	Veress Ferencz "
1 "	Otis tarda L. tojás		Dr. Haller Károly "

B) Gyűjtés.

I. Kitémött madarak.

a) Sárréti gyűjtés.

1 darab	Turdus musicus L.	♀
1 "	Muscicapa luctuosa Temm.	♂
1 "	Muscicapa albicollis Temm.	♂
1 "	Sylvia philomela Bechst.	♂
1 "	Sylvia melanopogon Temm.	♂
3 "	Glareola austriaca Gm.	♂
1 "	Numenius phaeopus Lath.	♀
1 "	Platalea leucorodia L.	♂
1 "	Ardea garzessa L.	♀
1 "	Ardea minuta L.	♂
1 "	Tringa pugnax L.	♂
1 "	Tringa sp.	♂
1 "	Totanus glareola Temm.	
1 "	Anas ferina L.	♀
2 "	Anser segetum Naum.	♂ ♀

b) Kolozsvári gyűjtés.

1 darab	Anthus pratensis Bechst.	♀
1 "	Alcedo ispida L.	♂

II. Tojások.

1 darab	<i>Sylvia turdoides</i> M. fészekkel.
2	” <i>Glareola austriaca</i> Gm.
4	” <i>Platalea leucorodia</i> L.
2	” <i>Ardea stellaris</i> L.
2	” <i>Anas boschas</i> L.
1	” <i>Anas marila</i> L.
2	” <i>Anser segetum</i> L.
1	” <i>Podiceps minor</i> Lath.

III. Vázrészek.

1 darab	<i>Glareola austriaca</i> Gm. koponya.
2	” <i>Glareola austriaca</i> Gm. mellsont.
1	” <i>Glareola austriaca</i> Gm. medencecsont.
1	” <i>Platalea leucorodia</i> L. mellsont.
1	” <i>Platalea leucorodia</i> L. medencecsont.

IV. Madárnyelvek borszeszben.

1 darab	<i>Grus cinerea</i> Bechst. ♀
1	” <i>Sturnus varius</i> Meyer ♂
1	” <i>Anas clangula et glaucion</i> L. ♂
1	” <i>Tetrao urogallus</i> L. ♂
1	” <i>Turdus merula</i> L. ♂
1	” <i>Turdus pilaris</i> L. ♂
1	” <i>Corvus pica</i> L. ♀
	Összesen 56 darab.

II. Növénytani osztály.

Mélyen tisztelt muzeum-egyleti közgyűlés!

Volt már többször alkalmam jelentéseket előterjeszteni, melyek a növénytani osztály szép gyarapodásáról tanuskodtak, de még soha sem tehettem azt anynyi megalégedéssel, mint midőn a lefolyt évi gyarapodásokra visszatekintek.

Növénytárunk a múlt évben két nagyon gazdag és specialiter reánk nézve nagyon fontos gyűjteménnyel gyarapodott.

Az egyik a méltóságos igazgató választmány böles elhatározása folytán br. Hohenbühel-Heufler örökösaitől kedvező fizetési feltételek mellett 3000 forintért vásároltatott; míg a másik Boos József, a Schönbrunni cs. és kir. udvari kert egykori főkertészének hagyatékából adomány útján jutott kezeimhez és én az eddigi gyakorlat szerint az Európából származó összes növényeket a muzeumi gyűjteménynek, a nem európaiakat az egyetemnek reserváltam.

A Herbarium Heuflerianum, mely csak Kryptogamokat tartalmaz; és ezek között sok olyan hazait, mi egyetlenegy más gyűjteményben sem található, több mint 30,000 példányt foglal magában; ezek a volt tulajdonostól, ki jelentékeny

szakember hirében állott, a leggondosabban voltak rendezve. Több mint harmincz évi gyűjtésének és a sok gyűjtés meghatározásának és rendezésének gyümölcse ezen herbarium, mely szint oly izléses, mint instructiv módon van berendezve; a genusok jó részét elsőrangú szakférfiak revideálták, úgy hogy megbízhatóságra — azt hiszem — egész Magyarországon és Ausztriában ennek nincs párja. és kiterjedésre nézve is alig egy-kettő a versenytársa.

A gyűjtemény, mely oly kifogástalan rendben van, hogy annak rendezése és adaptálása absolute semmi munkát sem adott a növénytani osztálynak, fajokra nézve is gazdagnak mondható, mint a következő számokból kiviláglik:

Alga	1673 faj
Penész	4349 „
Zuzmó	1224 „
Moh	1103 „
Edényes Kryptogam .	265 „

A gyűjteményt még tulajdonosa mérgeztette sublimatummal.

A második gyűjtemény, mint már említettem, Boos József tulajdona volt, örököse Maly Ferencz a bécsi udvari kertek inspectora, a maga idejében azt dr. Haynald Lajos bibornok és érsek úr ő eminentiájának küldötte meg, ki a gyűjteményből egyet-mást magának kiválasztván, a többi Malynak rendelkezésére bocsátotta. Maly erre megkérte ő eminentiáját, hogy a gyűjteményt az igazgatásom alatt levő herbariumok számára küldje meg; én az ajánlatot elfogadtam és miután ő eminentiája magas kegye még annyira is terjeszkedett, hogy a gyűjtemény bérmentesen Kolozsvárra érkezéék, én annak nagy nehezen helyet szorítottam. A próba-csomagok megtekintése után megjedtem a tömegetől, és miután épen olyan csomagok jutottak kezembe, melyek alig tartalmaztak valami érdekést, visszariadtam a munkától és a gyűjteményt érintetlenül hagytam. Miután a mult évben a szünidőt Kolozsvárt töltöttem és ezen évre tervezett egyetemi előadásaimnak részben való átdolgozását vettem kilátásba, és így szükségesnek mutatkozott, hogy hosszabb ideig a legkülönbözőbb növényalakokat forgassam kezeim között: elővettem a Boos-féle herbariumot is; leporoztattam és felnyitattam a csomagok egy jó részét, és akkor nagy örömemre azt tapasztaltam, hogy a gyűjtemény zöme ugyan cultivált növényekből áll, de hogy az vadon termelteket is szép számban tartalmaz és pedig mind a két féleből sok olyant, a mi épen az erdélyi muzeumra nézve megbecsülhetetlen. Eltekintve sok más mindenfélétől, miről addig, míg az egész gyűjtemény nincs véglegesen rendezve, nem akarok nyilatkozni, most csak azt akarom megemlíteni, hogy ezen gyűjteményben többnyire gyönyörű példányokban vannak azon Transsylvanicumok, melyeket Kotschy Th. a híres utazó a negyvenes évek közepe és az ötvenesek kezdetén Schott V. a Schönbrunni kertek igazgatója megbizásából Erdélyben gyűjtött és nagy fáradsággal juttatott eleven állapotban az akkor még vasútak hiányában szenvedő országokon át Bécsbe; ugyszintén elég szép számú Schur-tól magától gyűjtött növény található ezen gyűjteményben. A Schurianumok pedig még azon időből valók, midőn Schur még nem volt teljesen elragadva a faj-elforgácsolási hajlamtól. A növényeket természetesen mind mérgeztettem és azt, a mit revideáltam, fel is ragasztattam; a mérgezetek

száma meghaladja az ötezeret, a felragasztottaké a háromezeret és a feldolgozott anyag után itélve azt hiszem, hogy a restantia legalább még egyszer annyit, ha nem több. Epen azért a Boos-féle gyűjteményről csak akkor fogok bővebben beszélni, ha annak európai része egészen be lesz sorolva a főgyűjteménybe. De vajjon azt mikor eszközölhetem majd, azt ma annál kevésbé mondhatom előre, mert egyrészt nem tudom, hogy lesznek az idővel, másrészt a helyiséggel.

A mult évi jelentésemben annak a reménynek adtam kifejezést, hogy nem nagyon távol jövőben az erdélyi muzeum növénytárát a tudomány-egyetemi főépület néhány első emeleti szobájába átszállíttathatom, hol por és penésztől inkább mentve leend. Sajnos, nincs arra kilátás, hogy erről már a jövő évi közgyűlésen tehessek majd jelentést; pedig a mostani helyiség már annyira telezsúfolt, hogy a szó teljes értelmében abban alig tudunk mozogni és épen azért a gyűjteményeknek conserválására sok idő fordítandó, mert a roppant fasciculus tömeget folyton át kell nézni, vajjon nem támadta-e meg a penész és nem lepte-e már nagyon el a por.

A mint a mérgezéseket és a növények felragasztását nagy pontossággal eszközölte Farkas Kálmán, a tanszékemhez kinevezett szolgál, úgy a fasciculusok átnevezését is teljes odaadással eszközölte, mint minden előző évben, és így ezen alkalommal is teljes elismeréssel kell róla megemlékeznem.

Segédem dr. Mentovich Ferencz úr szintén segítségemre volt a kikeresésnél és rendezésnél. Eddig úgy volt a gyakorlat, hogy minden darab, mely a gyűjteménybe fölvetetett, legalább is háromszor ment kezemen át; először, mikor mérgezésre kikerestem; másodsor, midőn az felragasztva ideiglenes sorrendben helyeztetett; harmadsor, midőn a főgyűjteménybe besoroztatott. Ez természetesen sok idővesztéssel jár és én mind inkább belátom, hogy ezen nagyon gazdag osztálynak, nevezetesen muzealis érdekében, egy külön segédőr kell, ki a gyűjteményeket nemcsak rendbentartja, hanem tudományosan föl is dolgozza, mely tekintetben az még sok kívánni valót hagy hátra. Az anyag egy részét a monographusokkal lehetne revideáltatni, de egész Európában nincs sok monographus és azok alig revideálhatnák a gyűjteményben levő családok ötöd-, legfőbb negyedrészt. Ennek a segédőrnek pedig még más teendője is volna, t. i. a hazarész azon vidékeinek beutazása, melyekből gyűjteményeinkben semmi sincs, de a melyekből az irodalom sem mutathat teljességgel semmit sem fel. Ezek pedig olyan feladatok, a melyeknek megoldása csak is a muzeum körébe esik.

A többi gyarapodásokról röviden szólhatók. Linhart kitünő gombgyűjteményéből egy új centuriát vettünk ezen évben; a Wittrock- és Nordstedt-féle Alga-gyűjteményből pedig 3 fasciculust; mind a két mintaszerű gyűjtemény több a hazában gyűjtött fajt tartalmaz; azonkívül megvásároltatott a Mycotheca Marchica VI.—XIII. füzeté.

Gazdag gyűjteményünk berendezésre és tartalomra nézve, méltán versenyez a mivelte közép-európai államokéval és én meg vagyok arról győződve, hogy ezen tekintetben nem egy német egyetemi várost túlszárnyal; de hogy ezt valóban föl emelt fővel elmondhassuk, arra még szükséges, hogy annak méltó elhelyezéséről és minél kényelmesebb hozzáférhetőségéről is gondoskodva legyen.

Dr. Kanitz Ágost,

egyet. r. ny. tanár,

mint az erd. muz. növénynt. oszt. főre.

III. Ásvány-földtani osztály.

Mélyen tisztelt muzeum egyleti közgyűlés!

Az ásvány-földtani osztályra vonatkozó jelentésemet a régi panaszszal kell kezdenem, azzal t. i., hogy a helyiség szűk voltán az elmúlt évben sem lett még segítve. Ez okból a volt őrségéd, bold. Herbich Ferencz, dolgozó helyiség hiányában a múlt évben is saját lakásán rendezte be magának dolgozó szobáját. A fiókokba szorult sok szép anyagnak közszemlére kiállítása körül csak kevés történetelt, s az is csupán a szekrényeknek túlságos összezsufolása által. A boldogult őrségéd ugyanis, hogy a múlt nyáron Ürmösnél általa felfedezett és kizsákmányolt felső-krétakori kőületeket kiállíthassa, a földtani teremnek négy sarkában még fenmaradt csekély tért is felhasználta, szekrényeket szorítván beléjük, melyeknek egyik felébe az általa remekül kikészített ürmösi kőületeket még kiállíthatta volt; míg azoknak másik felét már a jelen évben dr. Primics György helyettes őrségéd úr töltötte ki a régebben megállapított rendszer szerint kőületekkel és nagyrészt maga által gyűjtött és meghatározott szép kőzetpéldányokkal.

A közzettani és az ásványtani gyűjteménytermekben a megállapított rend fentartása mellett az új szerzemények közül csupán néhány kiválóan szép vagy érdekes példány volt kiállítható; a többi a hely szűke miatt a fiókok rejtekébe vándorolt.

A főleltárba bevezetett ásványdaraboknak száma jelenleg 4138, a fajoké pedig 352.

Osztályunk a múlt évben is örvendetesen gyarapodott, különösen a választmány megbízásából az ország különböző részeiben eszközölt gyűjtések által. Ez általában a legbiztosabb útja és módja a hazai tárgyú gyűjtemények gyarapításának, mely okból a választmány az osztály hivatalnokain kívül ajánlataimra soha sem késik anyagi segélylyel támogatni azon ifju szakéroket, kik ilyen gyűjtő ki-rándulások tételére vállalkoznak.

Az osztály gyűjteményei gyarapodtak a múlt évben:

a) Ajándékozások utján.

Weér Farkas birtokos úrtól: szénagyag és barnaszén Beszterce vidékéről;
Bucsi József áll. főmérnök úrtól: lápföld M.-Kályán vidékéről;
Id. Dániel Gábor főispán úrtól: 5 darab serpentin Vargyáról;
Végh Mihály tanárjelölt úrtól: egy szép kagylókővület Pappfalváról;
Herepey Károly tanár úrtól: vaskos haematit Intra-Gáldról, Dicerias kővület M.-Sárdról és echinidek N.-Enyed vidékéről;
Konez Ármin sz.-udvarhelyi gyógyszerész úrtól: barnaszén Hom.-Almás vidékéről;
Lányi Gábor úrtól: lápföld a Szt.-Király havasról;
Kalliáni Ádám úrtól: limonit és kővült fenyőtoboz M.-Borzás vidékéről;
Heinrich N. úrtól: fehér agyagfajok Maros-Csügedről és Magy.-Láposról;
Dr. Kürthy Sándor nevelő úrtól: 20 faj kővült esiga Felső-Szálláspatakáról;
Sigmond Dezső orsz. képviselő úrtól: barnaszén tömb Felső-Váradja vidékéről;
Herbich Ferencz utján dr. Saynochtól: 7 drb. ozokerit Galicziából;

Arz Gusztáv sz.-orbói esperes úrtól: néhány szem oláhpíáni platina, továbbá szász-
csori borostyánkő, sebhelyi retinellit és döbringi cölestin-darabkák;
Heszki János bányaeigazgató úrtól: termés tellur és pyrit Faczebájáról, galenit,
sphalerit és barnapát Nagy-Almásról;
Klausmann N. N. bányafelőr úrtól: arany Csebérről;
Ebergényi Mózes bányabirtokos úrtól: galenit Topánfalváról;
Koch Engelbrecht bányaeigazgató úrtól: arany Kajánelből;
A m. kir. Földt. Intézet igazgatóságától: 4 darab hazai ásvány.
Fogadják a szíves adományozók egyletünk őszinte köszönetét.

b) Csere utján:

1. Mezőmadarasi meteorikő néhány apró töredékéért: 13 darab szép morva-
országi ásvány;
2. Öt darab feles meteoritért és 1 drbka krenneritért: 1 darab becses me-
teorvas és 8 drb. ritka külföldi ásvány;
3. Kolozsvár vidéki kővületekért: egy 50, jól meghatározott fajból álló bry-
ozoagyűjtemény;
4. Dr. Mártonfi Lajos sz.-újvári gymn. tanár úr utján 40 darab feles er-
délyi ásványért és kőzetért: 65 faj belgiumi kővület.
Összesen tehát 47 drb. meteoritért, ásványért és kőzetért kaptunk 136 drb.
gyűjteményi tárgyat.

c) Vétel utján:

- 2 darab termés tellur Faczebájáról;
- 5 darab chalkopyrites stufa Vulkojról;
- 25 gramm súlyú kristályarany Verespatakról, mely a múlt évben fordult elő;
- 2 darab régibb előfordulása arany-példány Verespatakról.

d) Gyűjtés utján:

1. Boldogult Heribich Ferencz Ürmösnél, az általa felfedezett felső-krétakori
kővületekből igen gazdag anyagot gyűjtött össze, melynek praeparálásán a múlt év
egész második felében fáradozott. A gyönyörűen kikészített, meghatározott és nagy-
részt ki is állított példányok száma 300-ra megy.
2. Dr. Primics György gyűjtésének eredménye: 105 darab kőzet és ásvány
a m.-láposi kristályos palahegységéből és 68 drb. eruptív kőzet a Csetrás-hegység
nyugoti részéből; összesen tehát 173 drb. kitűnően alakított és jól meghatározott
kőzet- és ásvány-példány.
3. Dr. Benkő Gábor tanársegéd gyűjtése: *a)* az erdélyi Érczhegység terü-
letének 23 bányahelyéről összesen 200 darab ásvány, melyekből 13 faj egészen
új előfordulás; *b)* Szászsebes vidékéről: aranytartalmú porond Rehórol, Oláh-Pian-
ról, Sarmágról és Sebhelyről; továbbá még k. b. 50 drb. egyéb ásvány, kőzet
és kővület ezen vidékről.
4. Saját magam gyűjtése: 40 darab ásvány és 20 drb. kőzet Rézbányáról;
100 drb. lajtamész-kővület Kákováról és F.-Orbórol; 20 drb. ásvány és kőzet K.-

Sebesről; 100 darab ásvány és kőzet Kolozs- és Tordamegyék területeiről; összesen 280 darab.

E szerint gyűjtés utján osztályunk k. b. 1000 darab ásványnyal, közzettel és kövülettel gyarapodott a múlt évben.

A gyűjtemény tárgyainak beható vizsgálása, meghatározása és leírása a múlt évben is előrehaladt, miről tanuskodnak azon dolgozatok, melyek néhai dr. Herbic Ferencztől, dr. Benkő Gábortól, dr. Primics Györgytől és tőlem az Orvos-term.-tud. szakosztály Értesítőjének 1886-ik évfolyamában közzététettek.

Az erdélyi muzeum-egylet t. közgyűlésének

Kolozsvár, 1887. márczius 31-én

alázatos szolgálja

Dr. Koch Antal,

miut az ásvány-földtani osztály öre.

Jegyzőkönyvi kivonatok a megtartott szakülésekről.

c) 1887. április 29-én Dr. Entz Géza elnöklete alatt a következő tárgyak terjesztettek elő:

1. *Burnáz János* „Egy pálca árnyékának mozgása tekintettel a nap látszólagos körmozgására“ czim alatt fejtegette azt az általános esetet, a midőn a világító pont egy kúpszeleten mozog és ismertette annak a görbe vonalnak az egyenletét, melyet az árnyék végpontja megfut s azt, hogy hogyan lehet az árnyék irányváltozását minden esetben meghatározni. Mindezeket a napra alkalmazva kimutatta, hogy az árnyék által leírt görbe vonal, akár vízszintes, akár pedig függélyes lapon áll a pálca, egy esetet kivéve, a midőn kör származik, csak hyperbola lehet; de kerülék és hajtalék soha sem keletkezhetik. Az árnyék irányváltozását illetőleg bemutatja a saját módszere szerint nyert eredményeket, összehasonlítva Brassai által más módon számított eredményekkel, mely eredményeket fel lehet használni a napórákészítésre akármilyen lapon s a pálca tetszés szerinti állásánál. Végül két földrajzi szélességi meghatározást vont le az ismertett eredményekből. Az egyik igazolja a már a régiek által alkalmazott azon módot, mely szerint éjnapegyenkor a legrövidebb árnyékból határozták meg a földrajzi szélességet. A másik egy még eddig hihetőleg nem ismert meghatározási mód azon alapszik, hogy a világtengelyre függélyesen álló pálca árnyéka reggeltől délig folytonosan nyugotra mutat, délben pedig hirtelen észak-déli irányba ugrik s innen ép oly hirtelen keleti irányu lesz s az marad naplementéig.

2. *Dr. Koch Ferencz* „A zsirszorozatbeli diazo-vegyületek“ czimű dolgozatát mutatva be fölemlíti, hogy a mig az aromatikus szorozatban Griess már 1860-ban fedezte fel az igen fontos diazo-vegyületeket, addig a zsirszorozatban az első diazovegyületet csak 1883-ban fedezte fel Curtius. Ő előállította a glycollaetherből a diazo-ecetsav-aethert és ebből igen sok és érdekes derivatumhoz jutott. Az értekező az asparaginsav-aetherekből a diazoborostyánkősav-aethereket állította elő. Ez aetherek sárga sűrű folyadékok s kevésbé állandók; de ammoniákkal igen állandó és szépen kristályosodó diazosuccinaminsav-aetherekké alakulnak át, melyek különböző testekkel reactioba hozva, belőlük több igen érdekes derivatum keletkezik. Így jóddal összehozva az összes légeny eltá-